



Kuva: Mervi Savolainen

I45. Vuokatin vaarajono ja rantakylät

Maakunta	Kainuu
Kunta	Sotkamo
Maisemamaakunta	Kainuun ja Kuusamon vaaramaa
Maisemaseutu	Kainuun vaaraseutu
Pinta-ala	7 340 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 21 ha maatalousalueita: 549 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 6 097 ha rakennettuja alueita: 177 ha vesialueita: 496 ha

Arviointi

Vuokatin vaarajono on luonnonoloiltaan ja kulttuurihistorialtaan huomattava maisemakohde, jolla on tärkeä asema kainuulaisessa kulttuurissa. Maiseman arvot nousevat selkeimmin esiin vaarajonon pohjoispäässä, josta aukeaa laajoja näkymiä järvien ja metsäisten vaarojen kirjomaan kaukomaisemaan. Alueella yhdistyvät edustavalla tavalla avarat rantaviljelymaisemat, vaaranrinteiden pienet maatilat laidunmaineen sekä vanhan tervanpolton ja kaskitalouden elementit.

Luonnonpiirteet

Vuokatin lähes 20 kilometriä pitkä ja korkeimmillaan yli 180 metriä korkea vaarajono sijaitsee arkaaisen ja paleoprotoosien kallioperän rajalla. Vuokatin länsipuolella kallioperä koostuu ravinnepitöisistä liuskeista, itäpuolella kallioperässä on puolestaan arkaaista migmaattista gneissia. Selänteen kvartsiittihuiput ovat jäänteitä muinaisesta poimuvuoristosta, joka on kulkenut Pohjois-Karjalasta Kainuun kautta Lappiin. Alueen pinnanmuodot ovat etenkin vaarajakson pohjoisosassa jyrkkiäpiirteisiä. Vaarojen paikoin avokallioisia lakialueita erottavat kapeat laaksot ja rotkot, joiden pohjalla virtaa pieniä puroja. Porttivaaran eteläpuolella maastonmuodot muuttuvat loivemmiksi ja kalliopaljastumat vähenevät.

Pohjoisessa vaarajakso rajoittuu matalaan luode-kaakkosuuntaiseen harjumuodostumaan, joka kuuluu koko Kainuuta halkovaan harjuksoon. Muodostuman ympärillä on alavia hietamaita, joilla muun muassa osa Haapalanlahden kylän pelloista sijaitsee. Muualla vaaroja ympäröi moreenimaa, joka viettää loivapiirteisenä ja matalasti kumpuilevana maisema-alueetta ympäröiviin järviin. Vaarajakson itäpuolella on jonkin verran suoalueita, joista osa on otettu viljelykäyttöön. Myös vaarojen rinteillä on pienialaisia soita. Vuokatin rinteillä on runsaasti muinaisrantoja, joita Sotkamon jääjärvi on muodostanut jääkauden päättyessä.

Vuokatin vaarajonoa reunustavat kolmelta suunnalta suuret järvet, Nuasjärvi, Jormasjärvi ja Kiantajärvi. Voimakkaasti säännöstellyt järvet kuuluvat Sotkamon reittivesistöön, jonka vedet laskevat Oulujoen kautta Perämereen. Järvien vesien laatu on hyvä. Alueella on paljon ammatti- ja virkistyskalastustoimintaa. Maisema-alueelle ovat luonteenomaisia myös pienet vaarojen kupeeseen syntyneet lammet.

Vuokatin metsät ovat kuusivaltaisia tuoreita kankaita, jotka vaihtuvat pohjoisessa harjualueen kuiviin kangasmänniköihin. Vaarojen alarinteillä kasvaa pitkän kaskitalouden synnyttämiä harmaalepikoita, jotka muodostavat vaihettumisvyöhykkeen kulttuuri- ja luonnonmaiseman välille. Vuokatin metsät ovat pääsääntöisesti voimakkaassa talouskäytössä, mutta maisema-alueella on myös metsälajistoltaan arvokkaita vanhoja metsiä. Vaara-alueen erikoisuus ovat suhteellisen karujen ja kallioiden alueiden rehevät kasvillisuuskeskittymät, jotka sijaitsevat emäksisillä kalliomailla.

Kulttuuripiirteet

Vuokatin vaarajonon alueelta tunnetaan vain yksi muinaisjäännös, Rajalan kivikautinen asuinpaikka. Vaaroja ympäröivillä ranta-alueilla on kuitenkin alueen varhaisesta kulttuurihistoriasta kertovia arkeologisia kohteita, kuten kivikautisia asuinpaikkoja ja pyyntikuoppia. Kiinteä asutus saapui Vuokatin tuntumaan viimeistään 1600-luvulla, jolloin asutusta oli ainakin Jormasjärven rannalla Vaarankylällä.

Alueen asukkaiden toimeentulo on perustunut pitkään metsien hyödyntämiseen. Vuokatin aluetta kaskettiin aktiivisesti 1900-luvun alkuun saakka, ja 1800-luvulla alue oli aktiivista tervantuotantoaluetta. Tervataloudesta muistuttavat edelleen lukuisat tervahaudat vaarojen rinteillä. Kaskitalouden jälkinä maisemassa näkyvät puolestaan vaarojen alarinteillä satunnaisesti kasvavat harmaalepikot.

Kaskiviljelyn ja tervanpolton loputtua alueen elinkeinotalous on perustunut maanviljelyyn, karjatalouteen ja metsätalouteen. Yhtenäisiä rantaviljelymaisemia on Jormasjärven rannalla Vaarankylällä ja Kivirannassa sekä Nuasjärven tuntumassa Hyvölänkylällä, sekä Ison Sapsojärven rannalla Haapalanlahden kylässä. Vaara-alueen asutus on pienimittakaavaista haja-asutusta.

Vuokatin maatilat sijaitsevat joko yksittäin tai pieninä ryhminä vaaroja kiertävien teiden varsilla. Rinnepellot on raivattu säännönmukaisesti vaarajonon loivahkoille itärinteille. Vaarojen lakialueet ovat asumattomia. Vuokatin alueella on ollut runsaasti rinnehakoja, jotka ovat kasvaneet monin paikoin umpeen. Alueella on kolme maakunnallisesti arvokasta ja neljä paikallisesti arvokasta perinnebiotooppia, jotka ovat pääasiassa vanhoja laidun- ja hakamaita sekä niittyjä.

Alueen rakennuskanta on melko nuorta, hyväkuntoista ja tyyliltään varsin yhtenäistä. Tilat ovat suhteellisen pieniä ja niiden pihapiirit sijaitsevat tyypillisesti neliömäisesti ryhmittyneiden asuin- ja talousrakennusten keskellä. Vanhaa rakennuskantaa on säilynyt hyvin erityisesti Haapalanlahdessa, Kukkolassa, Hiltulassa ja Kankaalassa. Myös vaarajakson länsipuolella Vaarankylällä on iäkkäitä rakennuksia sekä pitkäaikaisen karjatalouden synnyttämiä pienmaisemia.

Viimeisten vuosikymmenten aikana Vuokatti on profiloitunut tunnetuksi matkailukohteeksi. Alueen matkailuhistoria ulottuu 1800-luvun lopulle, jolloin muun muassa karelianismin innoittamat taiteilijat, kirjailijat ja ylioppilaat saapuivat ihaillemaan vaaramaisemia. Vuokatin kävijöihin ovat kuuluneet esimerkiksi Ilmari Kianto, Eino Leino ja Into Konrad Inha. Alueelle saapuneita matkailijoita palvelemaan rakennettiin 1900-luvun alussa näkötorni. 1920-luvulla Vuokattiin avattiin rautatieyhteys Nurmeksesta ja Kontiolahdesta. Vuokatin hyvin säilynyt rautatieasema ympäristöineen sijaitsee maisema-alueen tuntumassa.

Vuonna 1947 vaarojen pohjoispuolelle perustettiin urheiluopisto, jonka vanhoilla kentillä ja hyppyrimäillä on nykyisin olennainen kulttuurihistoriallinen merkitys. Urheiluopiston perustamisen jälkeen matkailuelinkeino on muokannut Vuokatin pohjoispään maisemaa voimakkaasti, ja vaarajakson pohjoisimpia rinteitä hallitsevat nykyisin laskettelurinteet ja lomakylä hotelleineen. Alueella on myös runsaasti retkeilyreittejä taukokotineen ja laavuineen. Valtakunnallinen UKK-vaellusreitti kulkee Vuokatin halki.

Maisemakuva

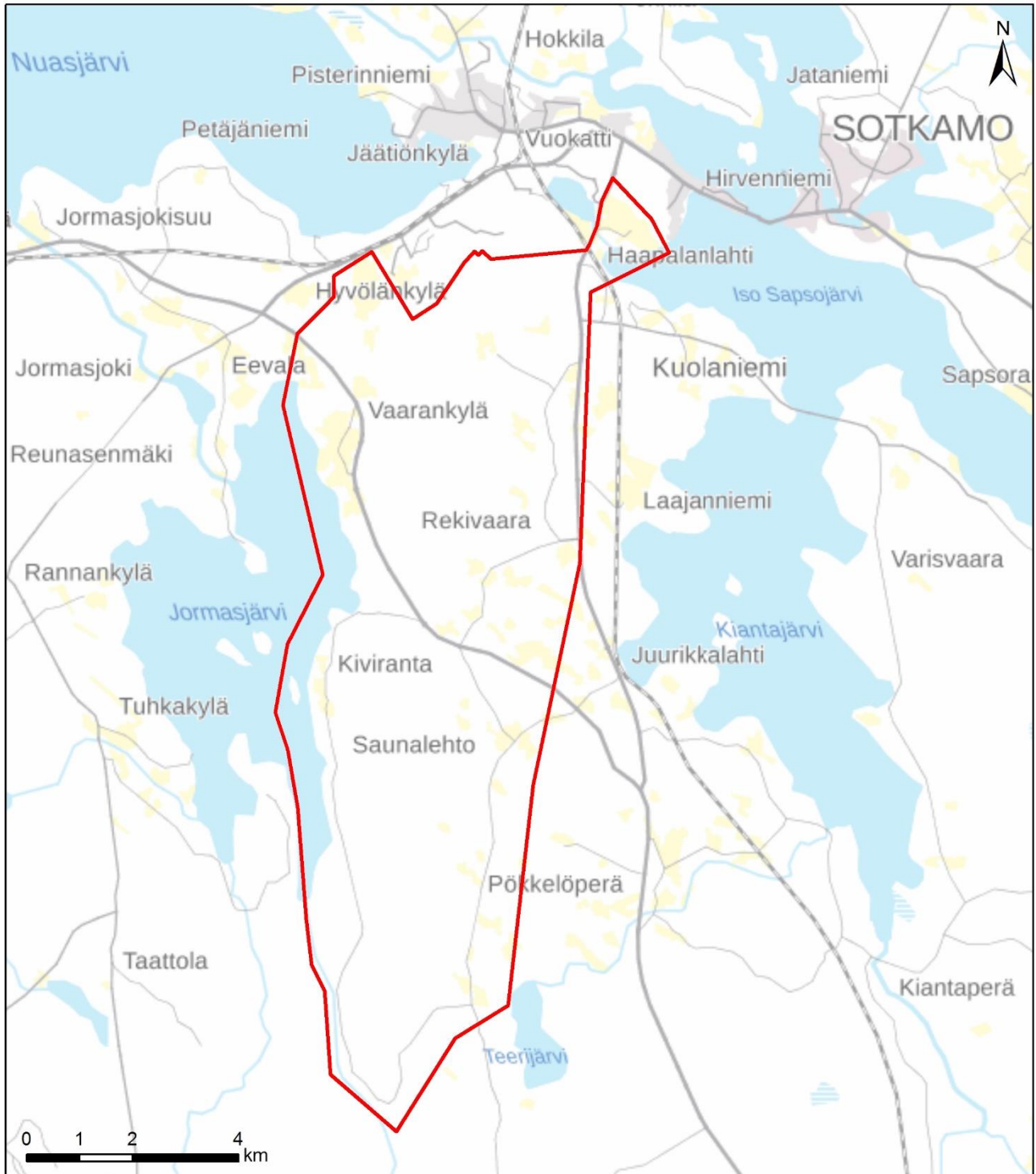
Suurten järviolueiden reunustama, 13 peräkkäisestä vaarasta muodostuva Vuokatti hallitsee Sotkamon seudun maisemaa monesta suunnasta katsottuna. Korkeilta, etenkin länsirinteiltään jyrkiltä vaaroilta avautuu vaikuttavia, avaria näkymiä metsäisten vaarojen ja siintävien järvien kirjomaan kaukomaisemaan. Vuokatin tunnetuin näköalapaikka on korkealla Iso-Pöllyn pohjoisrinteellä, mutta huomattavia näköalapaikkoja on muuallakin pitkän vaarajakson rinteillä. Vuokatin vaarojen, Sotkamon reittivesistön ja Kainuuta halkovan harjujakson yhtymäkohta on luonnonmaiseman edustava solmukohta.

Alueen asutusmaisema on yleisilmeeltään pienimuotoista ja paikoin vaatimatontakin, mutta hyvin hoidettua. Se perustuu pieniin peltoihin, kyliin ja yksittäistaloihin, joita metsäinen vaarajakso reunustaa. Maisema-alueen laajimmat viljelyalat ovat järvien rantamilla ja vaarojen alarinteillä. Vanhojen tilakeskusten ympärillä on säilynyt joitakin arvokkaita laidun- ja hakamaita. Oman edustavan kokonaisuutensa muodostaa Sotkamon taajaman ja urheiluopiston tuntumaan jäänyt Haapalanlahden kylän viljelymaisema Ison Sapsojärven luoteisrannalla.

Maisema-alueen perinteistä ilmettä on muuttanut voimakkaimmin Iso-Pöllyn pohjoisrinteelle rakennettu laskettelukeskus, joka hallitsee vaaramaisemaa varsinkin Sotkamon taajamasta ja Naapurinvaaralta katsottaessa. Laskettelukeskuksen yhteydessä on paljon loma- ja vapaa-ajanasutusta, joka sijoittuu pääasiassa ranta-alueille.

Vuokatin vaarajono ja rantakylät

Kunta: Sotkamo
Maakunta: Kainuu



 Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue 2021

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: SYKE
Taustakartta: MML/WMTS, 05/2021